

Csinógli

I. A szót leírva először napilapban láttam a következő szövegkörnyezetben: „Sokan tudják, hogy pontosan mit jelentett a szocialista demokrácia, a szocialista erkölcs és a realizmus, amit szocreálként is aposztrofálhatunk. Természetesnek tekinthettük, hogy a demokrácia egyeduralom, az erkölcs korrupció, kisajátítás, hazugság és *csinogli*, ahogy Zalában mondják, a szocreál pedig dilettantizmus” (Kristóf Attila: [mi mit jelent...], *Magyar Nemzet*, 2007. márc. 6., 7). Kristóf Attila villámpostán arról tájékoztatót (2007. március 13-án), hogy Zalaegerszegen élő testvérétől hallotta a szót. Magam nagykanizsai, zalai lévén, a *csinóglit* ismerem, viszont szótárakban, a MNSz.-ben és a MTsz.-ben egyik alakváltozatot sem találtam. A KiskSz., amely Nagykanizsa csaknem máig önálló nyelvújrási részének, Kiskanizsának szókincséből készült, szintén nem tartalmazza.

1.2. Fellelhető viszont néhány adat a szó használatára a világhálón.

Hogy befejezzem és lezárjam ezt a Jenő féle ügyet, Jenő szívesen elvette volna a csényei esperes hűgát is, de ott is valami *csinobli* volt, az esperes nem sietett elfogadni Jenő udvarlását (Czeglédy 2003 e.: gyula.czegledy.hu/cgi-bin/czc/index.cgi?mod=3&id=414&rovat_id=7 - 52k).

E szövegdarab szerzője néptanító volt, aki 2003. április 24-én halt meg 94 évesen, emlékiratait unokája, dr. Czeglédy Csaba (Szombathelyen alpolgármester 2007-ben) tette a világhálóra. Czeglédy tehát néptanító volt, Nagykanizsán, Vasváron, Szombathelyen, Rábakövécében és másutt élt. – Ugyancsak zalai vonatkozású adat az alábbi, amelyben az a nagykanizsai jogász használja a szót, aki az országban először leplezte le az ügynevezett kékcédulás választásokat 1947-ben:

Varga mutatja a törvényjavaslatot[,] és kér, hogy nézzem meg, hol van ebben a *csinóbli* (Paizs Ferenc: Két választás Magyarországon. *Pannon Tükör*, 1998/1: 60).

A következő adat is emlékiratból való, egy, a munkások közül kiütköző műveltségű személynek mondja egy bányász:

– Vannak hát [vendégeim], mert tudja[,] öregem[,] „similis simile gaudet” (hasonló, hasonló-nak örül) – és vállára csapott a megrökönyödött öreg bányásznak. – Maga mindég olyan furcsaságokat beszél, valamilyen kacifántos *csinógli* nyelven! [– válaszol a bányásztárs] (Vidos Dénes: *Az a fránya közetnyomás*, www.termesztvilaga.hu/kulonsz/k982/nyomas.html – 26k = *Természet Világa* 1998. II. különszám, 95–6).

Vidos Dénes valójában Dank Viktor budapesti ny. egyetemi tanár, aki (2009. március 11-i személyes közlése szerint) több évtizedet töltött Zalában. Lovászában, Nagykanizsán hallotta olajipari munkásoktól a *csinóglit* (vö. Vidos 1990). További adatok (a világhálóról 2009. I. 6-án):

Én már sokszor egy típus beugratáson észreveszem, hogy hol a *csinógli*. Lászd amit írtam a szerződés esetről. Ha kíváncsi vagy a szerződésre... (forum.index.hu/Article/showArticle?t=9126975 - 102k)

csinógli gyura. Vissza az elejére. Felhasználó profiljának megtekintése · Privát üzenet küldése. IamSly. Pubi Pubi Csatlakozott: Jul 08, 2008 (dota.retech.hu/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&p=90688 - 60k -)

Valóságban ilyen soha nincs sztem. Jó persze van, de az online pokerben mindennapos. Sztem itt van a *csinóbli*. De persze lehet igazatok, csak nekem fura. (www.pokerakademia.com/vBulletin/online-poker-termek/2599-pkr-poker-7.html - 65k -)

Látom és itt is szervezés során kiderült néhány *csinóbli*, és ezt finoman mosolygós gáncsoskodásnak nevezném. ITT A fórumokon mindenki sír-rí siratjuk az... (www.szolnok.hu/0100_hun/1000_Forumok/post.asp?method=ReplyQuote&REPLY_ID...ID...ID... - 64k -)

Elvileg van valami letöltő *csinóbli* a Youtube-hoz. Azt hiszem már itt többször tárgyalták. :)). előzmény: csocsi // 2007-10-27 12:14:07 (29848) (www.alfaamore.hu/forum/15711370 - 39k)

Csinóbli talán van a dologban, vagy csak egyszerűen olyan módot ismer, amitől teljesen legális. Ha Magyarországon két nap sütné, akkor is homály lenne. (mobilearsenal.com/thread/melyiket_valasszam_digitalis_fenykepezogep/messages_13251-13300.html - 99k -)

A gépátvételek nálunk is komolyak, sőt itt még az egész versenyen kukkolja a kategóriád, hátha valami *csinóbli* van a verdádon. (forum.sg.hu/listazas.php3?id=1106597161&order=timeline&index=2&azonosito=eurotrial - 66k -)

2.1. A szó, amennyire a kevés előfordulási adat sejteti, jobbra a Nyugat-Dunántúlon használatos, eredetét mutathatják meg a következők.

A *csinóglinak* és alakváltozatainak szövége német jövevényszavakra emlékeztetnek: *csakli* (← ném. *schachern*), *ferbli* (ném. *Farb*), *kurbli* (← ném. *Kurbel*), *svindli* (← *Schwindel*), *snapszli* (ausztriai ném. *Schnapsen*), *kifli* (← baj.-osztr. *kipfl*), *nokedli* (← baj.-osztr. *nockerl*) ~ nyj. *nyukli* ~ *nyugli* (← baj.-osztr. *nockal*), továbbá: *cetli*, *cucli*, *cvekedli*, *cvikli*, *hecsedli*, *hokedli*, *karmónádi*, *kübli*, *mándli*, *partedli*, *pemzli*, *pracli*, *pucli*, *pukedli* ~ R. *pukli*, *puszedli*, *rádli*, *ródlí*, *serbli*, *sercli*, *serákli* ~ *serhokli* ~ *sérhokli* ~ *sérokli* ~ *sírhógli* ~ *sirhang* ~ *sirhangl* ~ *sirhokli* ~ *sírhógni*, *spicli*, *stancli*, *talkedli* ~ *tarkedli*, *trampli*, *stampedli*, *stangli*, *stikli*, *strimfli*, *svindli*, *vádli* stb. (vö. ÉKsz.², EWUng., TESz., ÚMTSz., VégSz.). Megjegyzendő: hasonló hangtestfölepítés mutatkozik jiddis eredetre mutató szavakon is: *bóvli*, *mázli*, *tréfli* (l. TESz.), *sifli* 'értéktelen holmi'. – A *nyukli* ~ *nyugli*, továbbá a *sérhokli* ~ *sírhógli* ~ *sírhógni* 'pizskavas' szavak mutatják, hogy a *gli* hangcsoport mint szóvégződés másként is alakulhat az egyes nyelvjárásokban. Az ÚMTSz. *sírhakni* és *sírhang* szócikkeiben a g-t tartalmazó szóalakok a Balaton-felvidékről, Csurgó vidékéről (Somogy m.), Szentgálból (Veszprém m.), valamint Écsből (Győr-Sopron m.) vannak adatolva, tehát a nyugat-dunántúli és a közép-dunántúli területekről, csupán egy, a *sírhógni* származik a dél-alföldi nyelvjárásterületről (a *sírhógni* a SzegSz.-ból). A VégSz.-ban, amely az ÉrtSz. anyagából van összeállítva, tíz olyan szót találunk, amely *gli* hangcsoportra végződik (*rigli*, *krigli*, *virtigli*, *bejgli*, *tinglitangli*, *stangli*, *ringli*, *kvargli*, *smirgli*, *kugli*), mindezeknek számát gyarapítja a (néhány) nyelvjárási előfordulása hasonló szófelépítés, mint az imént említett *nyugli*, *sírhógli*, továbbá a *kurgli* 'kis csésze' (ÚMTSz.). Az utóbbi években (a sajtónyelvezet terjesztette) *szingli* 'jobbra a pályafutása érdekében nem házasságban élő nő (vagy férfi)' szó alakja illeszkedett az imént említettekhez, ez a szó

angol eredetre megy vissza (*single* 'egyes; nőtlen, hajadon'). Az efféle, a régebbi szóalakokhoz való illeszkedés, hasonulás következtében az új jövevényszó stílárís színezete ugyancsak a mintaszócsoport tagjaiéihoz közelít (vö. Hadrovics 1992: 104).

2.2. A VégSz. négy *bli* hangcsoportra végződő szót (*komfortábli, ferbli, kurbli, kübli*) tartalmaz. A nyelvjárásokban effélék is vannak: *gubli* '(lámpa)dob' (ÚMTSz.). A *li* hangcsoport a magyarban a szótagképző (bajor-osztrák) *l* helyettesítője. Ami a szókezdő *cs-*t illeti, rendre megfigyelhetők az *s* hanggal kezdődő német eredetű szavakban: *cséza* (← R. német *chaise*), *csimpánz* (← ném. *Schimpanse*), *csikk* (← ném. argó *Schick*), *csúz* (← német *Schuß*) stb. A *csinóbli* ~ *csinógli* változatokhoz tudni való, hogy a *g* ~ *b* váltakozás nem ritka, például *kuglóf* (← ausztriai ném. *Gugelhupf*) szónak számos változata közt is vannak effélék: *kublót, kubluk, kudlóf* stb., amelyekben a bilabiális zöngés zárhang (*b*) helyett veláris (*g*) jelenik meg (l. TESz., ÚMTSz. *kuglihupp* a.). Hasonlóképp van a *kugliz(ik)* alakváltozataiban: *kublizik, kublizni, kubliznya* (ÚMTSz.). – Mivel az effajta hangcsoportra végződő szavak előfordulási valószínűsége sokkal kisebb a szókészlet sok és más hangcsoportra végződő elemének megjelenésénél, ezeknek a szavaknak valamely szövegben való megjelenése új vagy váratlan a befogadó számára. (A magyarban például *bl, fl* vagy *gl* végződésű szónak nincs valószínűsége. Ez a tulajdonság az információelméletben a hírérték fogalma, itt a hír valamelyik jel kiválasztása egy bizonyos jelkészletből). Az eddig tárgyalt szavaknak (a *csinógli*t és változatait is ideértve) a váratlansága a különböző nyelvhasználati rétegekben viszonylag nagy, ebben (is) rejlik (kedvező vagy kedvezőtlen megítélésű) stílárís hatásuk, vö. NymKk: *kübli* – *kibli* a.; „Stilisztikai eszközként az irodalomban is előfordul, például: gondoljatok a bűdös *küblire* [...] (József A.: *Lebukott*)”; *-edli, -erli végű szavaink* a.; *stangli* a.: „a vulgáris nyelvhasználatban fordul elő”; *rapli* a. „bizalmas-vulgáris stílusszínézeti”; *smirgli* a.: „vulgáris (szakmai) nyelvhasználatban” stb.

Mindezek alapján valószínűnek látszik, hogy a *csinobli* ~ *csinóbli* inkább az első, a *gli* hangcsoport-végződésű *csinógli* pedig a következő alakulat a magyar szókészletben.

A *snóbli* szó ugyancsak a fenti alakváltozási folyamat eredménye lehet. A *snóbli* jelentése az ÉKSz.² szerint: „Szerencsejáték: az egyik fél pénzdarabokat rejt a markába, a másiknak el kell találnia összegüket [ném(et)]”; a szó jelentése Tótfalusi (2005²) szótárában: „*ját[ék]* tenyérbe dugott pénzzel játszott szerencsejáték”, eredetéről ezt írja: „hazai ném[et] *schnobl* 'ua.' ← ném *Schnabel* 'csőr'”. Megjegyzendő: a *snóbli* szóval megnevezett játéknak vannak más módjai is.

2.3. A *snóbljáték* a hibaszámítás kapcsán Thomas Simpson (1710–1761) egyik hibatörvényének megértésében szerepel példaként. A hibatörvények felismerésével bontakozott ki a metrológia. Simpson első hibatörvénye a kockadobás példájával szemléltethető, a kocka oldalain az 1–6 természetes számok szereplése esetén egyenletes eloszlású, tehát 1/6 az esélye mindegyik számnak. Simpson második hibatörvénye két, azonos értéktartományú diszkrét valószínűségi változó összege az eloszlására vonatkozik (ez a Simpson-eloszlás vagy háromszögeloszlás). Ilyen eloszlású két kocka feldobása esetén ez a dobásértékek összege. Ugyancsak háromszög-eloszlású a *snóblizás*. Két játékos tetszése szerint tarthat a kezében 1 ~ 2 ~ 3 darab pénzérmét, gyufaszálat vagy egyebet, illetőleg semmit (0), és váltakozó sorrendben azt kell megbecsülniük és közölniük a egymással, hogy szerintük kettőjük kezében összesen hány darab tárgy van. A nyertes az, aki pontosan eltalálja ezt az összeget (vö. Bánkuti 2003: 6). A játékot nem vagy kevéssé ismerő a nyertesről csalafintaságot, svindlit (!) sejtethet. E tekintetben Jolsvai András (2005) így írja le a hazárdjátékokat: „Jó még, de milyen jó, hogy a *snóbliban* egyenes ágon lehet pénzhez jutni, ez pedig komoly vonzerőt jelent egy kocsmában, ahol az ember mindig többet költ, mint amennyit otthon bevall belőle – így hát hosszú távon kénytelen szert tenni valami mellékjövedelemre. Más kérdés, hogy aki ezt a *snóblból* akarja megoldani, annak mindenféle bonyodalmakon kell átesnie. Merthogy a *snóblival* is úgy van, mint az élet más dolgaival: ha valaki nyer, valaki veszít is egyszersmind, s ezt nem mindig szabad a véletlenre bízni. A kocsmái alvilág – inkább csak félvilág ez, maradjunk abban – jól ismeri

a snóbli általi kifosztás intézményét. Ha egy műintézménybe valami zöldfülű vetődik, s látszik rajta, hogy nemcsak egy futó stampedlit akar, hanem félórákra szóló barátságokat is, előbb-utóbb megjelenik mellette két behízelgő modorú úr, és addig-addig percegnek neki, amíg snóbli lesz a dologból. A két jómadár aztán régi, kidolgozott szisztémával megkopasztja barátunkat.”

A snóbli szerencsejáték során bizonyos tapasztalattal (vö. Simpson-eloszlás) ki lehet szimatolni, szagolni, találni a nyeres mikitjént – vö. ÉrtSz., ÉKSz.²: *kiszagol*, ÉrtSz.: *kiszimatol* – a pénzérmék összegének eltalálását. Ennek a szemléletnek alapján használd(hat)ik a 'csőr (orr)' jelentésű szó, illetőleg származéka a szerencsejáték *snóbli* nevében. A *kiszagol* '(előre) megtud valamit; titokban tartott dologról előre tudomást szerez' jelentésével ellenkező *hozzá sem tud szagolni* 'fogalma sincs róla; nem ért hozzá' (ÉrtSz. *kiszagol* a.) állandó szókapcsolat közvetve erősíti a szemléleti összefüggés meglétét.

3. Az amerikai jiddis *shnobel* 'csőr; orr', az angol szlengben 'beak' jelentésű. is. A szó amerikai zsidó *shnoz* (szleng)változata 'nose' jelentésű. A *csinógli* bizonyonnyal a német *Schnabel*ra, illetőleg a jiddis *schnobel*ra megy vissza, l. Wolf 1962: *Schnobel*. A feltehető változássor: *snóbli* → **sinóbli* (~ *csinóbl* ~ *csinobli*) ~ *csinobli* ⇔ *csinógli*. A mássalhangzó-torlódás *i* bontóhanggal való föloldására vö. szlk. *frčka* → m. *fricska* (TESz.). A *csinóglinak* és alakváltozatainak jelentése a fentebbiek alapján nyilván 'csalárdság, csalafintaság, huncutság, furmányosság, ravaszság; valaminek a tisztesség határán lévő elintézőmódja'.

SZAKIRODALOM

- Bánkuti László 2003. A hibatórvényektől a mérési bizonytalanságig – A hibaszámítás története. *Műszer és Méreştechnikai Közlemények* 71: 5–10; 72: 7–14.
- EWUng. = Loránd Benkő (Hg.) 1992–1995. *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ÉKSz.² = Pusztai Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MNSz. = *Magyar nemzeti szövegtár*. Magyar Nyelvtudomány Intézet, Budapest. http://corpus.nytud.hu/mnsz/secret/szovegtar_hun.html
- MTSz. = *Magyar történeti szövegtár*, Magyar Nyelvtudományi Intézet, Budapest. <http://www.nytud.hu/hhc/>
- Hadrovics László 1992. *Magyar történeti jelentéstan – Rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Jolsvai András 2005. *Kocsmai tusák*. <http://www.168ora.hu/arte/kocsmai-tusak-664.html?print=1>
- KiskSz. = Markó Imre Lehel 1981. *Kiskanisai szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TESz. = Benkő Loránd (főszerk.) 1967–1984. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bálint Sándor 1957. *Szegedi szótár*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tótfalusi István 2005². *Idegenszó-tár – Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*. Tinta Kiadó, Budapest.
- VégSz. = Papp Ferenc (szerk.) 1969. *A magyar nyelv szövegműtató szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vidos Dénes 1990. *Zalai olajos történetek*. Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg.
- Wolf, Siegmund A. 1962. *Jiddisches Wörterbuch – Wortschatz des deutschen Grundbestandes der jiddischen (jüdischdeutschen) Sprache*. Allgemeiner Verlag, Mannheim. (= JiddWb.)

Büky László

nyug. egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem
Magyar Nyelvészeti Tanszék